

Izabrani prilozi Luke Brajnovića u rubrici *Knjige i časopisi* u časopisu *Osoba i duh*

Tamara Bodor¹

U radu se razmatraju književni prikazi Luke Brajnovića koji je pisao za časopis *Osoba i duh*. Časopis *Osoba i duh* Brajnović je pokrenuo i uređivao s dominikancem Franom Hijacintom Eterovićem, a izlazio je u Madridu od 1949. do 1955. Premda je ponajprije bila usmjerena katoličkim intelektualcima, revija *Osoba i duh* bila je otvorena i drugim hrvatskim emigrantskim skupinama. Naime, premda vjerskoga karaktera, časopis je bio interdisciplinaran; u njemu su pisali vodeći hrvatski intelektualci o aktualnim životnim pitanjima koja su zaokupljala sve hrvatske emigrante. Kao i većina sličnih časopisa, *Osoba i duh* imala je rubriku *Knjige i časopisi* u kojoj su se donosili prikazi knjiga i publikacija hrvatskih emigranata ili stranih djela povezanih s hrvatskim državotvornim pitanjima. U sedam godišta u toj je, više-manje stalnoj rubrici, objavljeno oko 60 prikaza povezanih s hrvatskim autorima emigrantima. Većinom ih je pisao Luka Brajnović pod nekim od svojih brojnih pseudonima.

Ključne riječi: književni prikazi, Luka Brajnović, hrvatski emigranti, *Osoba i duh*.

1. Uvod

Godina 2019. bila je uspješna za hrvatskoga pisca Luku Brajnovića (1919.–2001.); objavljene su mu čak dvije knjige i to u različitim izdavača; *Oproštaji i susreti* (AGM) i *More mog djetinjstva* (Alfa). Šteta je što književnik nije doživio izlazak svojih djela, čak ni objavu svojevrzne biobibliografije (*Služiti istini*,

1 dr. sc. Tamara Bodor, Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za demografiju i hrvatsko iseljeništvu, Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: tbodor@hrstud.hr.

Glas Koncila, 2016). Kao i mnogi zaslužni umjetnici prije njega, i Brajnović je na prepoznavanje svojega značenja u narodu kojemu je služio trebao čekati desetljećima. Naime, posljednje dvije knjige objavljene su povodom stote godišnjice rođenja i gotovo dvadeset godina nakon njegove smrti.

Prije odlaska u emigraciju godine 1945. Luka Brajnović već je bio profilirani katolički intelektualac koji je svoje književne, novinarske i organizacijske talente razvijao u nekim od najvažnijih katoličkih publikacija koje su u Hrvatskoj izlazile u međuratnom razdoblju, poput *Luči* i *Nedjelje*². U tim je periodcima objavio i svoje prve pjesme i proze te u nastavcima roman *Tripo Kokoljić*. Dok je kao novinar bio zaokupljen socijalnim temama, kao književniku su mu ponajčešće inspiracije bile njegova rodna Boka kotorska³ i duhovno ozračje Sredozemlja.

Našavši se u emigraciji kao slučajni namjernik koji nije smatrao da doista treba bježati⁴, utočište od sumorne logoraške svakodnevice tražio je u onome što je najbolje znao: pisanju. Tako je upravo Brajnović među brojnim intelektualcima koji su se zatekli u logoru *Fermo*⁵ pokrenuo informativnu brošuru *Vijesti*. Informacije je prikupljao preko staroga radioprijamnika nekoga bivšeg logoraša, a na kojem je svakodnevno slušao BBC-eve emisije i bilježio ih na pisacem stroju (Brajnović, 2019: 139). Njegove napore ubrzo je prepoznala i

2 O plodnoj publicističkoj djelatnosti katoličkih intelektualaca u prvoj polovici 20. st., kojima je pripadao i Brajnović, pisao je detaljno Vladimir Lončarević, osobito u članku posvećenim najdulgovječnijoj od tih publikacija; „Svjetlo katoličke obnove: Uz stotu obljetnicu *Luči*“ *Obnovljeni život*, 61(1), 59-78.

3 Brajnović je rođen 13. siječnja 1919. godine u Kotoru u hrvatskoj obitelji Brajnović Dabinić. Brajnovići potječu iz Rovinjskoga Sela odakle je bio njegov djed Ivan Krstitelj Brajnović koji se školovao zahvaljujući istarskom biskupu Jurju Dobrili. Brajnović se školovao u Kotoru, Dubrovniku i na Korčuli, a studij prava završio je u Zagrebu. Ondje je upoznao buduću suprugu Anu Tijan s kojom se vjenčao 1943. godine (usp. Kolić Stanić, 2016: XII, XIII). Dvojica braće ubijeni su mu u Drugom svjetskom ratu, a sam je bio u talijanskom i partizanskom zatvoru. Te je događaje opisao u memoarima *Oproštaji i susreti. Sjećanja iz rata i izgnanstva* koji su u hrvatskom prijevodu objavljeni 2019. godine.

4 U svojim memoarima zapisao je da nije mislio bježati jer „smatrao sam da sam čist od bilo kakve političke optužbe“ (Brajnović, 2019: 112).

5 Logor *Fermo* u Italiji bio je jedan od brojnih sabirnih izbjegličkih logora za vrijeme i nakon Drugog svjetskog rata. Dok su tijekom rata u njemu bili zatvoreni britanski vojnici, nakon rata ondje je boravilo nekoliko tisuća Hrvata koji su u razdoblju od 1945. do 1947. čekali rješenje svoga izbjegličkoga statusa. Specifičnost logora bila je u dinamičnoj organizaciji života logoraša. Zahvaljujući velikom broju različitih stručnjaka i akademičara, logor je imao sve komponente maloga grada; vrtić, školu, bolnicu, crkvu, kulturne organizacije i sportske klubove. Osim toga, prema Jandriću, on je bio „centralno okupljalište hrvatskih državotvornih izbjeglica u Italiji (...) koji su zajedničkim intelektualnim, materijalnim, financijskim i fizičkim snagama organizirali prvi otpor komunističkoj vlasti u domovini (...) (Jandrić, 2006: 315).

jedna tamošnja djelatnica Crvenoga križa, Engleskinja koja je smatrala da je „neophodno informirati ljude“ pa je preko nje svoju brošuru počeo i tiskati u „jednoj maloj rudimentarnoj tiskari“ (isto). To je bio početak Brajnovićeva iseljeničkoga puta koji će potvrditi njegova doživotna preokupacija riječi i informacijama, kao književnika, profesionalnoga novinara i publicista te sveučilišnoga profesora.

U ovom radu razmatra se jedan djelić njegovog kulturnog djelovanja u iseljeništvu. Riječ je o pisanju za časopis *Osoba i duh* koji je u Madridu pokrenuo s Franjom Hijacintom Eterovićem 1949. godine. Brajnović je bio jedan od urednika i autora toga časopisa, a najveći broj njegovih priloga objavljen je u rubrici *Knjige i časopisi*. Stoga su ovdje izabrani primjerci upravo iz te rubrike. Brajnović je pisao pod raznim pseudonimima, a ponekad se potpisivao pravim imenom. Otkrivanjem njegovih raznovrsnih pseudonima nastoji se rasvijetliti taj dio Brajnovićeva stvaralaštva i dati poticaj za buduća istraživanja njegovih ostvarenja koja nije potpisao punim imenom.

2. Metodologija

Časopis *Osoba i duh* izlazio je u Madridu od ožujka 1949. godine do listopada 1955. U sedam godišta objavljeno je oko 40 brojeva. Rubrika *Knjige i časopisi*, koja je donosila recenzije i prikaze raznih književnih i publicističkih djela te periodike, bila je uobičajena za časopise toga vremena. U časopisu *Osoba i duh* pojavljuje se u trećem godištu (1951.) i u njoj će do kraja izlaženja časopisa (1955.) biti objavljeno oko 60 priloga.

U ovom radu analizirano je 14 priloga koje je u rubrici *Knjige i časopisi* objavio Luka Brajnović. Dio priloga objavljeno je pod nekim od Brajnovićevih pseudonima, a dio je potpisao punim imenom. Primjerci su odabrani nasumično s ciljem prikazivanja sadržajne raznovrsnosti priloga kojima je Brajnović pristupao jednako profesionalno, studiozno i maksimalno objektivno. Premda je izbor nasumičan, primijenjeni su neki subjektivni kriteriji. Tako su, primjerice, istaknuti prilozi o djelima nadbiskupa Ivana Evandelistu Šarića s kojim je Brajnović njegovao prijateljski i suradnički odnos, a koji je i za časopis *Osoba i duh* napisao nekoliko priloga. Također su posebno istaknuti prilozi o djelima koja su napisali Hrvati na španjolskom jeziku kao izravan doprinos hrvatske kulture španjolskoj. Riječ je o originalnim djelima (3 takva djela), dvama dramskim prikazima i jednoj znanstvenoj studiji. Osim toga, odabrano je nekoliko

primjera prema kojima je Brajnović bio posebno oštar u kritiziranju prevelike polemichnosti koja je narušila kvalitetu tih djela.

U svim priložima nastoji se pronaći zajednička kvaliteta koja karakterizira Brajnovića kao novinara i kritičara.

Pritom je korištena metoda kvalitativne analize sadržaja koja je poput ostalih kvalitativnih metoda „zasnovana na individualnoj perspektivi i primarno je interpretativnog karaktera“ (Lamza Posavec, 2021: 258). Za razliku od kvantitativne analize sadržaja, u ovoj vrsti podaci niti se obrađuju statistički niti se uopćavaju, a podrazumijeva se „više ili manje subjektivno vrednovanje proučavane građe“ (Isto).

3. Hrvatska iseljenička kolonija u Madridu

Iako je Drugi svjetski rat službeno završio 1945., uslijedilo je razdoblje rješavanja pitanja izbjeglica, repatrijacije i izručenja vladama koje su zauzele svoja mjesta u novom globalnom političkom poretku. Španjolska, koja je 1939. godine izašla iz građanskog rata, još se uvijek oporavljala od njegovih posljedica. Osobito se teško nosila s demografskom, gospodarskom i kulturnom pustoši koju je taj rat za sobom ostavio. Režim Francisca Franca, koji se u ratu borio uglavnom protiv Narodne fronte pod vodstvom komunista, bio je posebno senzibiliziran za izbjeglice iz zemalja u kojima su komunisti nakon Drugog svjetskog rata osvojili vlast. Tu je brigu osobito dijelila Katolička crkva koja je u Španjolskom građanskom ratu izgubila gotovo 500 svojih pripadnika.⁶ Prema Boriću (2013: 254), Španjolska se odazvala pozivu tadašnjega pape Pija XII. i „omogućila velikom broju izbjeglih sveučilištaraca, koji su bili po europskim logorima, da počnu ili nastave studij“. Za te je potrebe španjolska Biskupska konferencija potaknula osnivanje dviju organizacija: OCAU (Organización Católica de Asistencia Universitaria) i OCARE (Organización Católica de Asistencia Refugiados de España). Prvu je osnovala španjolska podružnica međunarodne organizacije katoličkih laika intelektualaca Pax Romana⁷ čiji je tadašnji globalni predstavnik bio Španjolac Joaquín Ruiz

6 Godine 2007. u ime pape Benedikta XVI. u Rimu je kardinal Jose Saraiva Martins predvodio obred proglašenja blaženim 498 španjolskih mučenika, žrtava vjerskih progona u Španjolskom građanskom ratu (Krišto, 2008: 1033).

7 Hrvatska je svoju podružnicu u Pax Romani imala od samih početaka organizacije, a njezin posljednji predsjednik (suradnja je prestala uoči Drugog svjetskog rata) bio je upravo Luka Brajnović (Brajnović, 2016: 150).

Giménez.⁸ Među tim sveučilištarcima utočište je pronašla i hrvatska skupina izbjeglih intelektualaca. Prema Boriću, sve skupa je u Madridu boravilo oko 70 Hrvata (2013: 255).

Iseljenički put Brajnovića je nakon odlaska iz logora *Fermo* doveo upravo u Madrid.⁹ Ondje se priključio hrvatskoj iseljeničkoj koloniji, a životni i profesionalni put zauvijek ga je vezao za španjolsku prijestolnicu. Nekoliko godina nakon dolaska u Španjolsku u rukopisu „Kulturni i politički odnosi između Španjolske i Hrvatske kroz stoljeća“¹⁰ istaknut će upravo OCARE kao organizaciju zaslužnu za suvremeno povezivanje tih dviju zemalja.

U ovim danima patnje i mučeništva Hrvatske pod komunističkim režimom, Španjolska, vjerna svom tradicionalnom pozivu, vida rane i boli prognanika njihove voljene domovine. Nikada u hrvatskoj povijesti nije bilo toliko hrvatskih intelektualaca koji bi izravno poznavali španjolski jezik i kulturu, ni u samoj Španjolskoj¹¹, kao ni u hispanoameričkim državama, a zahvaljujući uzornom radu organizacije „Obra Católica de Asistencia Universitaria“ (Brajnović, 2016: 234, 235).

Želja da informacijom služi emigrantima iz svoje zemlje¹² Brajnovića je uskoro povezala s još jednim „službenikom riječi“, dominikancem Franjom Hijacintom Eterovićem.¹³

8 U dvadeset godina koliko je djelovao OCAU je zbrinuo oko „osam stotina sveučilištaraca i stotinjak kulturnih djelatnika iz 14 nacija koji su boravili u Madridu“ (Borić, 2013: 254).

9 Premda je bio zamoljen da izradi popis izbjeglih hrvatskih studenata i intelektualaca, kandidata za dolazak u Madrid, Brajnović je kazao kako mu nije „palo napamet da i sebe stavim na te popise“ (Brajnović, 2019: 120). Bio je, naime, već završio studij. Međutim, poziv iz Madrida naknadno mu je osobno poslao tajnik institucije u kojoj su izbjeglice bile smještene.

10 Izvornik rukopisa nosi naslov „Relaciones culturales y políticas entre España y Croacia a lo largo de los siglos“ i datiran je na 31. siječnja 1951. Rukopis je na hrvatski prevela Petra Čavka, a objavljen je u knjizi *Služiti istini* (2016).

11 Poseban su doprinos hrvatski intelektualci emigranti 40-ih godina prošloga stoljeća ostavili u španjolskoj marulologiji, a koji je znanstveno obradio Španjolac Francisco Javier Juez y Gálvez u radu „Hrvatski emigranti u Španjolskoj o Marku Maruliću: Razdoblje 1945. – 1955.“ (2004). *Colloquia Maruliana* 13, 179 – 204.

12 U svojim je bilješkama Brajnović zapisao kako ga u radu „koji bih htio ostvariti putem revije *Osoba i duh* ne vodi ništa drugo do želja apostolata i obnova duhovnog života svih onih Hrvata koji su bili spremni cijeniti veličinu tog života“ (Brajnović, 2020: 197).

13 Franjo Hijacint Eterović (1913.–1980.) bio je hrvatski svećenik, dominikanac rodom iz Pučišća na Braču. Nakon završenog studija, obrazovanje nastavlja u Luevenu, a početkom Drugog svjetskog rata dolazi na službu u Zagreb. Prije odlaska u emigraciju, jedno vrijeme bio je glavni urednik dominikanske naklade *Istina*. (Polanščak, 2017: VII-LXII). U Španjolskoj je boravio pet godina, nakon čega se trajno preselio u Sjedinjene Američke Države gdje je i preminuo. Od 1948. do 1963. godine vodio je osobni dnevnik koji je s ostalom njegovom privatnom građom pohranjen u arhivu Hrvatske dominikanske provincije u Zagrebu.

Eterović je pak u Madrid stigao 1948. preko Praga i Pariza, gdje je boravio nakon što je godinu prije napustio Hrvatsku osjećajući da ondje ne može „djelovati ni kulturno ni vjerski za svoj narod“ (*Životni podaci Frane H. Eterovića*). U Madridu se pridružio hrvatskoj koloniji i stavio na raspolaganje hrvatskim studentima i intelektualcima. Tako se počeo družiti i s Brajnovićem. Svećenik Eterović i laik Brajnović prepoznali su potrebu duhovno-moralne obnove hrvatskih intelektualaca koji su te 1948. još u velikom broju boravili u izbjegličkim logorima diljem Europe čekajući rješenje svojega statusa¹⁴. Većinu tih izbjeglica činili su visokoobrazovani ljudi koji su se ili borili u oružanim snagama Nezavisne Države Hrvatske ili su djelovali u njezinoj administraciji. Bez obzira na to što mnogi od njih nisu bili pristaše ustaškoga režima, samim time što nisu pripadali ili bili lojalni partizanskoj borbi, u očima nove jugoslavenske, komunističke vlasti bili su obilježeni neprijateljima.

Pritisnuti boli zbog odvojenosti od najbližih, gorčinom pred nepovoljnim razvojem situacije u domovini i, povrh svega, strahom od izručenja Jugoslaviji mnogima je prijetila duševna rastrojenost. O tome je Eterović pisao u dnevniku koji je vodio od dolaska u Španjolsku.

U ovoj prigodi počeo sam se više približavati našim studentima i inteligentnima. Dojam od prvog časa: u njihovim dušama vlada praznina, što su je izdubili logori, skitalački život i strahovanje za glavu. Ima i zabrinjavajućih slučajeva u moralnom pogledu.¹⁵

4. Časopis *Osoba i duh*

Eterović i Brajnović željeli su tim svojim sugrađanima i zemljacima pružiti nužnu duhovnu utjehu i okrjepu. Zbog toga osnovali su organizaciju *Croatia Academica Catholica* (CAC)¹⁶ koja je kao emigrantska podružnica nekadašnjeg hrvatskog ogranka bila dio međunarodne organizacije *Pax Romana*. Kao sredstvo djelovanja CAC-a pokrenuli su u Madridu početkom 1949. časopis *Osoba i duh*, namijenjen upravo hrvatskim intelektualcima u emigraciji s dvo-

14 Završetkom Drugog svjetskog rata status izbjeglica odnosno raseljenih osoba imalo je milijun i 500 000 ljudi (Karačaš Obradov, 2014: 14).

15 Eterović, F. H. *Zapisci s puta. Španjolska (1948. – 1952.)*. Zapis pod nadnevkom 15 – 18. XII. 1948.

16 U Madridu je već postojala organizacija hrvatskih emigranata (Union Croata en España – UCE) u koju su bili uključeni više-manje svi Hrvati koji su u tom trenutku ondje boravili. Međutim, osnivači CAC-a svoju su organizaciju smatrali pokretom koji je imao sasvim drugu misiju: „povratak naše inteligencije Bogu“ (Eterović, F. H. *Zapisci s puta. Španjolska (1948. – 1952.)*. Posljednji zapis u 1948.)

strukom ambicijom: „izgraditi kršćanski nazor na svijet i život u dušama naših čitalaca i čitave emigracije, a onda provesti revalorizaciju hrvatske kulture od davnih vremena do danas“ (*Osoba i duh prestaje izlaziti*, FHE). Časopis je, kako je Eterović rekao mnogo godina kasnije u jednom intervjuu, „nikao iz misli da treba povratiti osobno i kršćansko dostojanstvo hrvatskom intelektualcu“ (Nikolić, 1995: 199).

Od 1949. do 1951. časopis je izlazio kao dvomjesečnik s podnaslovom *Glas hrvatskih katoličkih intelektualaca*. Taj će naglašeni vjerski karakter biti obilježje časopisa do kraja njegova izlaženja premda od 1952. *Osoba i duh* rapidno širi teme na područja izvan isključivo religioznih i filozofskih sadržaja. Univerzalnost časopisa *Osoba i duh*, koji od te godine mijenja podnaslov u *Revija za duhovno-naučna* (znanstvena pitanja), nije ostala nezamijećena i u, uvjetno rečeno, liberalnim emigrantskim krugovima. Tako je Jakša Kušan, osnivač i glavni urednik Nove Hrvatske, *Osobu i duh* ocijenio kao „glasilo akademičara, hrvatske katolički nastrojene inteligencije“ koja „istovremeno nije klerikalna“ (Kušan, 2001: 13).

Dok je Eterović bio glavni urednik i uvodničar svakoga broja, Brajnović je obavljao poslove pomoćnoga i tehničkoga urednika. Preuzeo je na sebe svu organizaciju tiskanja, što je vjerojatno bila još jedna od njegovih brojnih aktivnosti. Naime, uskoro je osnovao vlastitu nakladničku kuću *Osvit*,¹⁷ gdje je tiskao djela drugih hrvatskih intelektualaca koji su boravili u Madridu.

I Brajnović i Eterović bili su autori više članaka u svakom broju. Glasilo je otpočetka izlaženja imalo neke rubrike koje će se zadržati do posljednjeg broja. Prvi prikaz nekoga djela objavljen je u desetom broju prvoga godišta, a rubrika *Knjige i časopisi* pojavila se u trećem godištu (1951). Donosila je svojevrсни pregled aktualnih i relevantnih publikacija koje su izlazile u emigraciji, uz autorski komentar. Ta je rubrika, s nekim varijacijama naslova, bila prisutna u većini tadašnjih časopisa¹⁸. Kako se sadržaj časopisa *Osoba i duh* širio, a broj stranica povećavao iz godine u godinu, rastao je i broj članaka u rubrici *Knjige i časopisi*. Tako je u toj više-manje stalnoj rubrici u pet godišta objavljeno oko 60 prikaza djela hrvatskih emigrantskih autora. Većinu je tih prikaza napisao

17 Osnivanjem nakladničke kuće *Osvit* tehnička oprema časopisa mnogo je uznapredovala pa je od trećega godišta redovito izlazio u tiskanom obliku. Zanimljivo i dirljivo iskustvo koje je Brajnović stekao u tom procesu opisao je u svojim memoarima *Oproštaji i susreti* (2019: 222).

18 *Hrvatska revija*, primjerice, ali i časopisi u domovini poput *Duhovnog života*, koji je uređivao Eterovićev subrat Hijacint Bošković i koji je, sudeći prema sličnosti rubrika i tema,

Brajnović, koji je malokad pisao pod imenom i prezimenom, već se služio nekim od svojih brojnih pseudonima¹⁹. To je s jedne strane donekle čuvalo njegov identitet pred nepoželjnicima, a s druge strane odavalo dojam da za časopis piše mnogo više autora nego u stvarnosti.

5. Izabrani Brajnovićevi prikazi objavljeni u časopisu *Osoba i duh*

Zanimljivo je što je jedna od prvih recenzija koju je Brajnović napisao u časopisu *Osoba i duh* (1949., br. 10) bila prikaz drame Rajmunda Kuparea *Pasion de Cristo*, koju je nedavno (2019.) nakon više od 30 godina od prvoga prijevoda na hrvatski jezik ponovno objavila hrvatska nakladnička kuća Citadela libri pod naslovom *Prebivao je među nama. Tri suvremena prikazanja o jednom davnom događaju*. Riječ je o dramskoj kompoziciji u kojoj se glavni lik, Krist, ne pojavljuje na sceni, već njegovu prisutnost utjelovljuju tzv. „slabi likovi“ koji su ga u različitim situacijama susreli. Brajnović je djelo ocijenio „vrlo uspješnim misterijem“ (1949., 25) i doprinosom „jednoga Hrvata Španjolskoj“ izražavajući nadu da će(mo) djelo „imati prilike vidjeti takodjer tiskana u hrvatskom originalu“ (Isto). To se ostvarilo 1985., kada je Hrvatska dominikanska provincija objavila djelo *Prebivao je među nama*²⁰. Hrvatskih autorica u poslijeratnoj emigraciji bilo je nekoliko, no njihova je djelatnost još poprilična nepoznanica. Stoga je u tom kontekstu zanimljivo da je, kako se doznaje iz Brajnovićeva prikaza, za prijevod izvornika na španjolski jezik zaslužna emigrantkinja Nevenka Dragičević-Belić²¹.

služio kao ogledni primjer za uređivanje časopisa *Osoba i duh*.

- 19 U posljednjem godištu urednici časopisa *Osoba i duh* objavili su popis svojih suradnika kao i pseudonima pod kojima su pisali. Prema tom popisu, Brajnović se u tom časopisu služio s 18 različitih pseudonima i šifri. Dok su neki od njih relativno očiti (L.B., Bić, -b-, L.A.B., L., U., Ur.), velik broj bilo bi teško odgonetnuti (N.K., N.T., Ante Borak, J. Franić, Galić, Mladen Carević, Br. Maić, F. Nakić, S. Radić). Treba reći da je pod pseudonimom Mira Borak navedena Anka Brajnović, što upućuje na Brajnovićevu suprugu (Anu, rođ. Tijan). Međutim, jedna od Brajnovićevih kćeri, Olga, tvrdi da njena majka nije nikada objavljivala u emigrantskim niti kojim drugim časopisima. Sudeći prema stilu pisanja i visokoj razini političkoga razlaganja u člancima koji su u časopisu *Osoba i duh* potpisani s „Mira Borak“ ili „M. Borak“, može se zaključiti da je to bio samo još jedan od pseudonima Luke Brajnovića.
- 20 U to vrijeme autor Rajmund Kupareo već se bio vratio u Hrvatsku iz emigracije u kojoj je boravio do 1970. Sedamdeset godina poslije objave na španjolskom jeziku zahvaljujući teatrologinji Sanji Nikčević djelo je ponovno objavljeno na hrvatskom uz napomene i komentare (Schmidichen, 2020) koje pomažu kontekstualizirati nastanak djela i time doprinose boljem razumijevanju i novom čitanju Kupareovih triju drama.
- 21 Prema pisanju Gojka Borića (2013), Dragičević-Belić, supruga Srećka Dragičevića, koji

Dok je prvi prikaz potpisan šifrom *-b-*, drugu recenziju, objavljenu u trećem godištu (1951., 2-3), Brajnović je potpisao prvim slovom imena i punim prezimenom. Riječ je o recenziji doktorske disertacije tada još vrlo mladoga povjesničara Pere Vukote (r. 1923.), također objavljene na španjolskom jeziku pod naslovom *Formas Estatales en los Balcanes*. To je ujedno i prvo djelo „na kasteljanskom jeziku (...) jednom sažetom pregledu hrvatske povijesti“ (Brajnović, 1951: 28) i kao takvo primjer doprinosa hrvatskih intelektualaca kulturnoj razmjeni španjolskoga i hrvatskoga naroda, kao i afirmaciji hrvatskoga naroda u stranom svijetu. Djelo je naime objavilo Društvo za međunarodne i kolonijalne studije (Sociedad de Estudios Internacionales y Coloniales) s predgovorom madridskoga sveučilišnoga profesora Josea Torresa. Brajnović Vukoti donekle spočitava „žar, kojim su pisane neke stranice“ i „prejake fraze i generaliziranja“ (isto), smatrajući da je time okrhnuta objektivnost tako važnoga djela. Istodobno opravdava taj postupak ljubavlju prema domovini „što je vodila pisca, da svoje prvo djelo, posvećeno uspomeni ‘prijatelja i drugova, koji su pali za Boga i Hrvatsku’ ne pruži samo kao hladno razmatranje, nego da također bude odsjev te ljubavi“ (isto).

Patetiku će Brajnović često uočavati u djelima svojih kolega i prijatelja emigranata. Pronalazi je i u sonetima Andrije Ilića *O tugama i ljepotama Hrvatske*, čiji je prikaz objavljen u trećem broju četvrtoga godišta (1952). Prikaz Brajnović započinje opservacijom o književnom stvaralaštvu i piše kako „nije dovoljna samo inspiracija, inkubacija, unutarjni red i zamisao da nastane neko djelo“ (str. 78). Stječe se dojam da je tim uvodom nastojao ublažiti zaključak koji je donio o Ilićevim pjesmama, za koje mu se čini da „nisu prošle kroz ono očišćenje forme, koju je Ilić mogao provesti, kako bi njegovi soneti kao takvi bili s formalne strane bolji i muzikalniji“ (str. 79). Patetičnost, kao i kod Vukote, opravdava domoljubnim žarom koji je, smatra, pokretač brojnih književnih djela. Međutim, baš zbog te karakteristike rijetka su od tih djela uspjela. Brajnović taj zanos na neki način uspoređuje s onim koji je vladao za vrijeme narodnoga preporoda, a za koji je Veber Tkalčević primijetio kako stvara mnogo „pjevaoca, no rijetko je tko uspio: jer tko hoće da postane dobar pjesnik, mora sloвити tvorivošću duha, dosjetljivosti i pjesničkim uzletom“ (str. 79).

je bio otpravnik poslova hrvatskoga poslanstva u Madridu, s Antunom Wursterom pomogla je osnovati slavenski odjel u sklopu znanstvene institucije „Consejo Superior de las Investigaciones Cientificas“. Dragičević je naime radila kao knjižničarka te ustanove te je mnogo doprinijela u stvaranju hrvatske sekcije.

Ne čudi takav Brajnovićev stav prema poeziji jer je prema vokaciji i naravi i sam ponajprije bio pjesnik. Tankoćutan, osjetljiv i senzibilan, teško je proživljavao iseljeničke dane i odvojenost od supruge i kćeri. Ponajviše ga je morila neizvjesnost hoće li ih više i kada opet susresti. Ta je njegova agonija vrlo vjerno opisana u knjizi *Oproštaji i susreti. Sjećanja iz rata i izgnanstva* (AGM, 2019).

Osjećajući se pjesnikom i suosjećajući s drugim pjesnicima, Brajnović je napisao recenzije nekih djela koje književna kritika danas ocjenjuje vrlo uspjelima²². Takva je, primjerice, zbirka *Zemlja* Lucijana Kordića²³ (1951) ili *Svemir osobe* Viktora Vide²⁴ (1951). Kordića Brajnović (potpisan kao L.A.B.) uspoređuje s već formiranim Tadijanovićem i ocjenjuje njegovu liriku „lirski rafiniranom“; modernističkom, ali punom „misli i ljepote“. Ne suzdržava se pritom od prigovora koji su usmjereni na „prenatrpčnost poredbama“ i poneke slabe metafore.

(...) pa se čini, da je slika radi same slike, a ne radi ljepote izraza. Metafora mora biti – rekao je jedan dobar hrvatski pjesnik – tako položena u pjesmi, da čitavu arhitekturu podiže u vis ili uranja u dubinu, šireći oko nje tajanstveni sjaj (Brajnović, 1951: 31).

Prikaz Vidina djela Brajnović započinje poduljim razmatranjem o tome što pjesnik jest, a što nije. U širini metafora kojima se koristi u tom razmatranju da se naslutiti Brajnovićev književni talent koji u njegovim uobičajenim tekstovima informativnoga i didaktičkoga tipa ostaje donekle skriven. U nabravanju

22 Što, među ostalim, iskazuje i književna nagrada „Fra Lucijan Kordić“, koju od 1995. Društvo hrvatskih književnika svake četiri godine dodjeljuje autorima književnih djela koja tematiziraju život Hrvata izvan domovine.

23 Lucijan Kordić (1914.-1993.) bio je svećenik franjevac, rodom iz Grljevića u Bosni i Hercegovini. Zaređen je 1939. Do 1945. djelovao je u Posuškom Gradcu. S mnogima je zarobljen na Bleiburgu, odakle je uspio pobjeći u Italiju. Otamo odlazi u Švicarsku gdje postaje dušobrižnikom hrvatskih iseljenika i prvi voditelj hrvatske katoličke misije u Baselu (1972.-’74.). Osim na dušobrižničkom, istaknuo se i na kulturnom polju te bio jedan od osnivača izdavačke kuće *Ziral* (Chicago-Zürich-Rim). Uz književni rad, bavio se i uredničkim poslovima te je 1974. uredio zbornik iseljeničkog i domovinskog pjesništva *Hrvatska iseljenička lirika* (LHIM, 625).

24 Viktor Vida (1913.-1960.) bio je hrvatski pjesnik i emigrant. Rođen je u Kotoru, u današnjoj Crnoj Gori. U Zagrebu je diplomirao talijanski, francuski, hrvatski i ruski jezik, a u Rim je otišao 1938. kao stipendist Talijanskog zavoda za kulturne veze s inozemstvom. Nakon kraćeg povratka u Zagreb, vratio se u Rim 1942. i radio u talijansko-hrvatskoj novinskoj agenciji. Od 1948. živio je u Buenos Airesu, gdje je radio kao državni službenik i bio uključen u rad hrvatske iseljeničke zajednice. Vida se smatra jednim od najvažnijih hrvatskih hermetičara, a pjesničke zbirke ubrajaju mu se u vrhunske domete hrvatskog pjesništva 20. stoljeća (LHIM, 1032).

„kvaliteta“ kvazipjesnika, osobito tada modernih francuskih lirika, Brajnović je suptilno ironičan; bit pjesnika za njega je u „metafizičkom skladu svijeta i čovjeka“ gdje „ljudska riječ prestaje zvučiti samo vlastitom snagom, preuzimajući na sebe savršeni izraz – izraz misli i ljepote“ (Brajnović, 1952: 82).

Već broj znakova koji je posvetio ovom djelu pokazuje Brajnovićevu oduševljenost Vidinom lirikom, koja mu je motivima vrlo bliska²⁵. Vida je tražitelj Boga u svijetu koji je za njegovu senzibilnu dušu surov i tmuran. Brajnović raščlanjuje upravo te Vidine pjesme s jasnom kršćanskom tematikom. Taj prikaz prvi je tekst koji je objavio pod punim imenom i prezimenom, ujedno i jedan od najdužih koji će napisati do kraja izlaženja časopisa.²⁶ Kordićevoj drugoj zbirci pjesama *Od zemlje do neba* objavljenoj u Chicagu 1953., Brajnović posvećuje prikaz u prvom broju šestoga godišta potpisan A. D. Iako primjećuje nedostatke i na njih upozorava, smatra kako znatan broj pjesama u toj zbirci ima „upravo antologijsku vrijednost“ (Brajnović, 1954 (1): 144). Ta će se vrijednost osobito potvrditi s vremenskim odmakom pa je tako Šimun Šito Ćorić o navedenim Kordićevim zbirkama kazao kako su nadilazile „ne samo tadašnje domovinske zasade socrealističke poetike nego i tonove međuratne lirike“ i ostvarivale „među rijetkima (...) istinski modernitet“ (Ćorić, 2021).

Poseban je odnos Brajnović imao sa sarajevskim nadbiskupom Ivanom Evanđelistom Šarićem²⁷ koji se također nalazio u Madridu. Prvi prikaz nekoga njegova djela Brajnović je objavio u četvrtom broju četvrtoga godišta. Riječ

25 I Brajnović i Vida bili su rodom iz bokokotorskoga zaljeva, zaokupljeni u svojim pjesmama bokeljskim i mediteranskim motivima s izraženom nostalgijom za zavičajem.

26 U sklopu spomenutoga sudjelovanja žena u emigrantskom stvaranju, zanimljivo je primijetiti kako je predgovor za Vidinu zbirku napisala Marica Meštrović (kći kipara Ivana Meštrovića, koji je s obitelji i prije završetka rata boravio u emigraciji), a ilustrirala je slovenska umjetnica Bara Remec. Bara Remec rodila se 1910. u obitelji uglednoga slovenskoga političara, intelektualca i biznismena Bogumila Remca. Slikanju ju je među ostalim podučavao slikar Vladimir Becić, a nakon završenoga studija likovne umjetnosti neko je vrijeme radila kao učiteljica crtanja u zagrebačkoj srednjoj školi. Formirala se kao ilustratorica knjiga te je prije odlaska u emigraciju ilustrirala časopise *Dom in svet* i *Slovenečev kalendar*. Bila je šurjakinja slovenskoga književnika i intelektualca, emigranta Tine Debeljaka, čije je radove ilustrirala. Od 1948. do smrti 1991. živjela je u Buenos Airesu, gdje je utemeljila Slovensku kulturnu akciju: školu za umjetnost.

27 Ivan Evanđelist Šarić (1871.-1960.) bio je nadbiskup Vrhbosanske nadbiskupije od 1922. do 1945., kada je emigrirao u Austriju, potom u Švicarsku i naposljetku u Madrid gdje je ostao do kraja života. Književnim i publicističkim radom bavio se gotovo cijeli život pa je u svojoj nadbiskupiji pokrenuo nekoliko časopisa i bio pokrovitelj Hrvatskom kulturnom društvu *Napredak*. U emigraciji je objavio nekoliko manjih književnih djela, uglavnom duhovne poezije i crtice o raznim osobama iz religioznoga života. Njegovo je najvažnije djelo prijevod je Svetog pisma s izvornika, objavljen u Madridu u nakladi izdavačke kuće *Osvit* (LHIM, 960).

je o djelu biografskoga karaktera „Pio X.“, kakve će Šarić najčešće i pisati. Šarićevo djelo vrlo je aktualno u to vrijeme jer je riječ o papi koji će dvije godine poslije (1954.) biti proglašen svecem Katoličke crkve. Brajnović djelo ocjenjuje zaokruženom cjelinom koja „ne umara iznošenjem dokumenata i sporednih događaja, nego koja osvaja, jer autor svakom riječi i svakim opisanim primjerom ulazi u bit onoga, što je najznačajnije“ (Brajnović, 1952(4): 90). Tekst je potpisao prvim slovom imena i prezimenom. Sljedeće godine Zajednica Hrvata u Španjolskoj objavila je Šarićevo drugo djelo „Sveti Franjo Asiški i Sveti Franjo Ksaverski“. Riječ je o „knjižici“ od pedesetak stranica o kojoj je Brajnović napisao prikaz u drugom broju petoga godišta.²⁸ Ističe kako djelo ne donosi životopise dvaju svetaca, već „bisere iz krune njihova života, koje pisac pruža čitatelju na svoj vlastiti način, u obliku jedrog, čistog i laganog stila nadahnutog poetskom bistrinom i jasnošću“ (Brajnović, 1953(2): 86). I ovaj tekst potpisan je kao *L. Brajnović*.

Prikaz sljedećega Šarićevega djela, „Vatra sunca“ objavljen u sljedećem broju (3-4), Brajnović je potpisao jednim od uobičajenih inicijala, *A. D.* Riječ je o zbirci duhovnih pjesama, za koju je Brajnović napisao i predgovor. U tom prikazu zaključuje kako „možda još nikada nismo imali zbirku s toliko duhovnoga sadržaja, kao što nam ga pruža ova knjiga pjesama“ (Brajnović, 1953 (3-4): 200). Pjesme ocjenjuje uspjelima, što je prema njegovom mišljenju neučestala pojava u religioznom pjesništvu, koje je često „tek neko pripravljanje religioznoga ugođaja“. Za razliku od toga, smatra Brajnović, Šarić je uspio zaroniti u mistiku života i smrti, zahvaljujući svom dugom životu prepunom borbi od kojih je vrhunac bio egzil u poznim životnim godinama.

Posljednji prikaz nekog Šarićevog djela Brajnović je (ponovno potpisan kao *A. D.*) u časopisu *Osoba i duh* objavio u prvom broju šestoga godišta. Riječ je o prikazu dviju religioznih knjižica naslova „Serafinski cvjetići“ i „Lurd“. Brajnović uobičajeno afirmativno piše o Šarićevom pisanju „koji još uvijek mladenačkom svježinom i apostolskim žarom obrađuje teme duhovnoga sadržaja“ (Brajnović, 1954 (1): 136).²⁹

U kontekstu današnjega promišljanja o hrvatskoj političkoj emigraciji, važno je neprestano isticati heterogenost mišljenja te skupine, koju se, nasuprot

28 U tom broju Brajnović je potpisao čak šest prikaza pod različitim pseudonimima i šiframa.

29 Sa Šarićem se Brajnović zbližio pomažući mu pri uređivanju prijevoda Svetog pisma. Sva sljedeća izdanja Šarićeve Biblije napravljena su prema tom prvom izdanju na kojemu je Brajnović „praktički obavio sav revizorski posao“ (usp. Knežević, 2007; Alerić, 2010, prema Kolić-Stanić, 2016: XXXVII, XL).

tomu, često promatra jednodimenzionalno. U prilog toj heterogenosti govore i Brajnovićeve recenzije djela Vatroslava Murvara i Marka Sinovčića. Obojica su bili pravnici i radili u državnoj administraciji NDH. Murvar je i doktorirao pa je u emigraciji radio kao sveučilišni profesor na sveučilištu Wisconsin Milwaukee. Premda je apsolvirao pravo, Sinovčić zbog ratnih prilika nikada nije diplomirao (LHIM, 918). Emigrirao je u Argentinu, gdje se politički aktivirao i pokrenuo svoj časopis *Hrvatska misao* (1953.-1970.). Murvar je u emigraciji objavio više stručnih i znanstvenih djela, a u časopisu *Osoba i duh* prikazana je njegova prva knjiga izdana u egzilu *Hrvatska i Hrvati. Državno-sociološki prikaz u 17 eseja* (1953). Prikaz je napisao Brajnović pod pseudonimom M. Borak. Bez usiljenosti priznaje Murvaru „marljivost i revnost“ i smatra ga apologetom „hrvatske osnovne političke misli obzirom na pretenzije naših istočnih susjeda“ (Brajnović, 1954: 146, 148). Štoviše, hvali njegovu dosljednost u tumačenju određenih zbivanja i sposobnost raspolaganja sa „zavidno mnogo pomno sakupljenog gradiva“. Međutim, pomno detektira i obrazlaže uočene nedostatke, a koji su, smatra, svi posljedica prevelike polemichnosti. Premda smatra kako knjiga ima mnogo prednosti i nipošto ne želi „okrnjiti vrijednost djela“, Murvaru spočitava pretjeranosti, neopravdana uopćavanja i pojednostavljanje odnosno nepotpune činjenice u opisivanju događaja i ljudi iz hrvatske povijesti.

Sve bi ovo Murvar bio i bez kakve poteškoće izbjegao da nije mjestimično povicio glas. A taj naglasak polemike u ovoj knjizi, punoj izvanrednih dokaza o nemogućnosti opstojanja srpskih teza, nije nigdje bio potreban. Pisac iznosi obilje gradiva, koje je toliko istinito, vrijedno i snažno, da ne treba biti poduprto nikakvim zanosom što pali, ali ne dokazuje (Brajnović, 1954: 148).

U skladu sa svojom uobičajenom retorikom ljubaznosti, pravednosti i uvažavanja, Brajnović napominje da je „ovo nekoliko dobronamjernih primjedaba napisano iz ljubavi prema predmetu i prijateljskih osjećaja prema piscu“ (1954a: 148). Međutim, mnogo se oštrije osvrće na Sinovčićevu knjigu *Stepinac i hrvatska država* (1953.) u prikazu objavljenom u drugom broju šestoga godišta. Razlog je toj kritičnosti što Sinovčić, prema Brajnoviću, „slučaj Stepinac“ odnosno njegov proces i obranu promatra isključivo s političkoga gledišta. Brajnović (Ante Borak), kao prokušani katolički intelektualac, autoru najviše zamjera što je svojim tezama naveo na zaključak kako su „‘katolička pera’ najljuciji neprijatelji Hrvatske“ (str. 143) odnosno da izravno optužuje strani ka-

tolički tisak da nije pridonio obrani hrvatskoga nacionalnoga pitanja. Pritom instrumentalizira „hrvatstvo“ nadbiskupa Stepinca kao svojevrsni kontrapunkt stavu službene Crkve. Ponovno je, prema Brajnoviću, najveći problem u prevelikoj, nepotrebnoj polemičnosti.

Često se čini, čitajući ovu knjižicu, da su pojedine tvrdnje previše naglašene, kako bi *contra* bila što oštrija, što – ako je istina – važnost same teze dovodi u drugorazredni položaj. (...) Pa ako i stoji pokoji prigovor učinjen nekoj katoličkoj publikaciji (...) reakcija u ovoj brošuri takve je naravi da nije ishitreno tvrditi zadojenost nesretnim makijavelističkim duhom i liberalističkim nazorima s obzirom na Crkvu i njene predstavnike, što iskreno osuđujemo (str. 143).

Kao iskusni novinar i kasniji teoretičar novinarske deontologije, već u prvim Brajnovićevim člancima objavljenima u Osobi i duhu ističe se njegova zaokupljenost kulturom dijaloga čiji je nedostatak smatrao rak-ranom hrvatske emigracije.

U prilikama kao što su ove naše emigrantske, i inače delikatno pitanje polemike, zadobiva posebnu važnost. Svi mi baš na tom području najlakše pogrijesimo i više nego do sada, u času kad zašiljimo pero na neprijatelja ili protivnika, trebamo u sebi oživjeti svijest odgovornosti.³⁰

Govoreći o prikazima slučaja kardinala Stepinca, valja spomenuti i knjigu *Crvena ruža na oltaru* autora Pavla Jesiha objavljenu 1950. u nakladi časopisa *Hrvatski glas* iz Kanade. Brajnović je prikaz o njoj objavio u trećem broju časopisa 1952., pod pseudonimom Bić, a važno je prisjetiti se u ovoj godini, kada se obilježava 60. godišnjica smrti Pavla Jesiha, čija se knjiga smatra prvim životopisom kardinala Stepinca³¹.

Premda ističe da su se Jesihu potkrale neke pogreške „radi kojih nije jasna slika nekih činjenica“, Brajnović, za razliku od Sinovčičeve knjige, ovo djelo „pozdravlja i preporučuje“ ističući kako je sve nedostatke nadvisila „autorova odanost i ljubav prema svome Nadbiskupu“ (str. 77.).

Posljednji prikaz napisao je u prvom broju posljednjega godišta časopisa. Odnosi se, kao i prvi, na jedno dramsko djelo: igrokaz Josipa Filipovića *LLamas Ocultas* (str. 160.). Ponovno je riječ o djelu koje je jedan Hrvat napisao na španjolskom odnosno kasteljanskom jeziku. Premda priznaje da je Filipoviće

30 M. (1950). „Iz deontologije katoličkog novinara“, *OiD*, II(I), str. 9.

31 Tzv. *biografsku pripovijest* objavio je Petar Stanković u nakladi kanadskog Hrvatskog glasa, čiji je bio glavni urednik (Bogdan, 2014). *Hrvatski glas* osnovao je 1929. HSS kao prve hrvatske novine u Kanadi (usp. Sopta, 1998: 227).

igrokaz „zaista drama po svojoj tehnici i konstrukciji“, Brajnović pronalazi zamjerke u udaljavanju od proživljene tematike zbog čega Filipovićevo djelo, prema njegovom mišljenju, odaje dojam namještenosti. Svjesno ne ulazeći u moralne prosudbe sadržaja djela, Brajnović ipak opisuje likove kao „mekane, neodporne i prilično podatne lošim instinktima“, a zaplet uspoređuje sa sličnim zapletima iz „jeftinijih pripovjedaka“. Navedene opaske Brajnović objašnjava činjenicom da je riječ o prvijencu autora koji je „načitan“ i ima „mogućnosti i talenta“ te mu u tom smislu želi puno uspjeha u daljnjem radu. Brajnović je prikaz potpisao jednim od svojih pseudonima F. N.

U sljedećem broju rubrika *Knjige i časopisi* izostala je, dok je u posljednjim dvama brojevima prikaze pisao isključivo Dragutin Kamber koji je preuzeo uređivanje te rubrike. Časopis se iz više razloga ugasio 1955. godine³². Luka Brajnović nastavio je voditi svoju tiskaru još neko vrijeme, a zatim se potpuno posvetio profesorskom radu na Sveučilištu Navarra i novinarskom poslu u raznim španjolskim časopisima.

6. Umjesto zaključka

U sedam godina izlaženja časopisa *Osoba i duh* u njemu je, što izdvojeno, što u okviru rubrike *Knjige i časopisi*, objavljeno oko šezdesetak prikaza raznih publikacija. Velik dio napisao je pod različitim pseudonimima Luka Brajnović koji je uz Franju Hijacinta Eterovića časopis pokrenuo i uređivao. U ovom članku analizirano je 14 izabranih primjeraka Brajnovićevih prikaza koji se odnose na različite vrste književnih i publicističkih hrvatskih autora u emigraciji. Primjerci su odabrani nasumično, ali prema određenim subjektivnim kriterijima. Tako su, među ostalim, odabrana djela hrvatskih autora napisana na španjolskom jeziku, djela hrvatskog nadbiskupa u emigraciji Ivana Evandelistu Šarića i djela koja predstavljaju Brajnovića kao izrazitog pobornika kulture dijaloga. Prema nekim je djelima Brajnović bio manje, prema nekima više kritičan, vodeći se uvijek visokim kriterijima jedinstva ljepote, dobrote i istine. Kao katolički intelektualac nije odobravao odstupanja od tih načela, no svjestan nužnosti umjetničke slobode u stvaranju, nastojao je biti objektivan i priznati kvalitetu djela i kada mu se ono nije sviđjelo. Međutim, kad je u djelu prepo-

32 Prema Eteroviću, bila je riječ o kombinaciji financijskih poteškoća, dislociranosti redakcije i političkih pritisaka iz Jugoslavije (usp. Nikolić, 1995: 201).

znavao elemente tendencioznosti i odstupanja od načela znanstvene istine (u prikazima djela znanstvenog karaktera), nije oklijevao to oštro primijetiti. To se posebno odnosi na argumentacije političkih teza, uz koje je Brajnović čvrsto stajao, ali nije odobravao način njihova dokazivanja kod pojedinih autora. Kakve god kritike bile, nemoguće je u svakoj od njih ne uočiti Brajnovićevo nehinjeno poštovanje prema autoru, pa i kada ga ne izražava eksplicitno. S težnjom za ostvarenjem kulture istinskoga dijaloga, svaku je kritiku započinjao s vjerom u dobre namjere autora kojega je, ponekad oštro, kritizirao. U nekoliko ovdje predstavljenih prikaza Brajnović se dotaknuo patetičnosti pojedinih hrvatskih autora koje su narušile kvalitetu njihovih djela. Pritom je tu pojavu velikodušno, kod većine, opravdavao uzvišenim osjećajima zbog kojih su skrenuli u pretjeranu sentimentalnost. Mogao se solidarizirati s takvim osjećanjima jer ih je i sam, kao pjesnik i emigrant, ćutio. Antonio Fontán, jedan od njegovih suradnika na Sveučilištu Navarra, nazvao je to njegovo osjećanje „ni u kojem slučaju primitivnim rodoljubljem dobrog Hrvata koji se, jer nije izgubio univerzalni duh (...) znao boriti za svoju zemlju i svoj narod načinom života, riječju i perom“ (Fontan, 2019: 9). Kolika je širina doprinosa te njegove borbe, još preostaje istražiti u njegovim djelima koje tek treba prevesti, proučiti, vrednovati i aktualizirati.

Popis izvora i literature

- Borić, Gojko (2013). Madridski krug hrvatskih egzilanata. *Hrvatski iseljenički zbornik 14*, 252-276.
- Brajnović, Luka (2016). *Služiti istini*. Zagreb: Glas Koncila.
- Brajnović, Luka (2019). *Oproštaji i susreti. Sjećanja iz rata i izgnanstva*. Zagreb: AGM.
- Brajnović, Olga (2020). *Ljubavna i ratna odiseja*. Tivat: Hrvatsko narodno vijeće Crne Gore.
- Fontán, Antonio (2019). Predgovor sjećanjima Luke Brajnovića. U: Brajnović, Luka. *Oproštaji i susreti*. Zagreb: AGM, 9-17.
- Jandrić, Berislav (2006). Saveznički izbjeglički logori i počeci otpora hrvatske političke emigracije komunističkom režimu u domovini. U: N. Kisić Kolanović, M. Jareb, K. Spehnjak (ur.) *1945 – Razdjelnica hrvatske povijesti*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 305-322.
- Karakaš Obradov, Marica (2014). *Novi mozaici nacija u „novim poredcima“*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Kolić Stanić, Matilda (2016). Sluga istine. U: Brajnović, Luka. *Služiti istini*. Zagreb: Glas Koncila, VII-XLI.
- Krišto, Jure (2008). Odjek građanskoga rata u Španjolskoj (1936. – 1939.) u Hrvatskoj. *Časopis za suvremenu povijest*, 40 (3), 1033-1044.
- Kušan, Jakša (2001). *Bitka za Novu Hrvatsku*. Rijeka: Otokar Keršovani.
- Lamza Posavec, Vesna (2021). *Metodologija društvenih istraživanja. Temeljni uvidi*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Nikolić, Vinko (1995). *Pred vratima domovine*. München-Barcelona: Knjižnica Hrvatske revije.
- Polanšćak, Domagoj Augustin (2017). Franjo Hijacint Eterović. U: Eterović, Franjo Hijacint. *Osoba, etika i nacija*. Zagreb: Glas Koncila, VII-LXII.
- Sopta, Marin (1998). Hrvati u Kanadi. U: Šakić, Vlado; Jurčević, Josip; Sopta, Marin (ur.) *Budućnost iseljene Hrvatske*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 219-231.

Internetski članci

- Bogdan, Jure (2014). In memoriam msgr. Pavao Jesih. *Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima*. <https://www.sveti-jeronim.org/in-memoriam-msgr-pavao-jesih/>
- Ćorić, Šimun Šito (16. ožujka 2021). „Njegove pjesme čitaju se kao što čovjek ili stablo rastu. Upoznajte fra Lucijana Kordića“. *Dijaspora.net*.
- Schmidichen, Tea (24. kolovoza 2020). Položaj sekularne i biblijske drame u hrvatskom i međunarodnom kazalištu. *Kazalište.hr*.
- Slovenian Paintress of Two Homelands. Bara Remec (1910-1991). *Google Arts&Culture*. <https://artsandculture.google.com/story/slovenian-paintress-of-two-homelands/vwXR37tNChLRHw>
- Šakić, Vlado; Dobrovšak, Ljiljana (2020). *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Hrvatska matica iseljenika.

Izvori

- Eterović, F. H. *Osoba i duh prestaje izlaziti*. Neobjavljeni tiskopis. Zagreb: Arhiv Hrvatske dominikanske provincije.
- Eterović, F. H. *Zapisci s puta. Španjolska (1948. – 1952.)*. Neobjavljeni rukopis. Zagreb: Arhiv Hrvatske dominikanske provincije.
- Eterović, Franjo Hijacint. *Životni podaci Frane H. Eterovića*. Neobjavljeni tiskopis. Zagreb: Arhiv Hrvatske dominikanske provincije.
- b. (1949). R. P. Kupareo: O. P.: „Passion de Cristo“. *Osoba i duh, I* (10), 25.
- L. Brajnović (1951). Pedro Vukota: „Formas Estatales en los Balcanes“. *Osoba i duh III* (2-3), 27-28.
- L. A. B. (1951). Lucijan Kordić: „Zemlja“ (pjesme). *Osoba i duh, III* (4-5), 30-31.
- Luka Brajnović (1952). Viktor Vida: Svemir osobe. *Osoba i duh, IV* (1), 81-84.
- Bić (1952). Msgr. Pavao Jesih: Crvena ruža na oltaru (bigrafska pripovijest). *Osoba i duh, IV* (3), 77.
- L. B. (1952). Andrija Ilic: O tugama i ljepotama Hrvatske. Soneti. *Osoba i duh, IV* (3), 78-80.
- L. Brajnović (1952). Dr. Ivan Ev. Sarić, nadbiskup vrhbosanski: Pio X. *Osoba i duh, IV* (4), 89-90.

- L. Brajnović (1953). Dr. Ivan Ev. Šarić, nadbiskup vrhbosanski: Sveti Franjo Asiški i sveti Franjo Ksaverski. *Osoba i duh*, V (2), 86-87.
- M. (1950). Iz deontologije katoličkog novinara. *Osoba i duh*, II (1), 9.
- A. D. (1954). Lucijan Kordic: Od zemlje do neba (pjesme). *Osoba i duh*, VI (1), 143-144.
- M. Borak (1954). Dr. Vatroslav Murvar: Hrvatska i Hrvati. *Osoba i duh*, VI (1), 146-148.
- Ante Borak (1954). Marko Sinovčić: Stepinac i hrvatska država. *Osoba i duh*, VI (2), 139 – 143.
- F. N. (1955). Josip Filipović: Llamas Ocultas. *Osoba i duh*, VII (1), 160.
- Uredništvo (1955). „Popis suradnika Osobe i duha u sedam godina. (Od 1949. do 1955.)“. *Osoba i uh*, VII (1).

An Overview of Texts by Luka Brajnović in the *Osoba i duh* Magazine

Summary

The paper examines the literary representations of Luka Brajnović, who wrote for the magazine *Osoba i duh*. The magazine *Osoba i duh* Brajnović started and edited with the Dominican Fran Hijacint Eterović, and it was published in Madrid from 1949 to 1955. Although it was primarily aimed at Catholic intellectuals, the magazine *Osoba i duh* was also open to other Croatian emigrant groups. Although religious in character, the magazine was interdisciplinary; in it, leading Croatian intellectuals wrote about current life issues that preoccupied all Croatian emigrants. Like most similar magazines, *Osoba i duh* had a section entitled „Books and Magazines“ in which reviews of books and publications by Croatian emigrants or foreign works related to Croatian state-building issues were presented. In seven years, in this more or less permanent section, about 60 reviews related to emigrant Croatian authors were published. Most of them were written by Luka Brajnović under one of his many pseudonyms.

Keywords: literary representations, Luka Brajnović, Croatian emigrants, *Osoba i duh* (*Person and Spirit*).